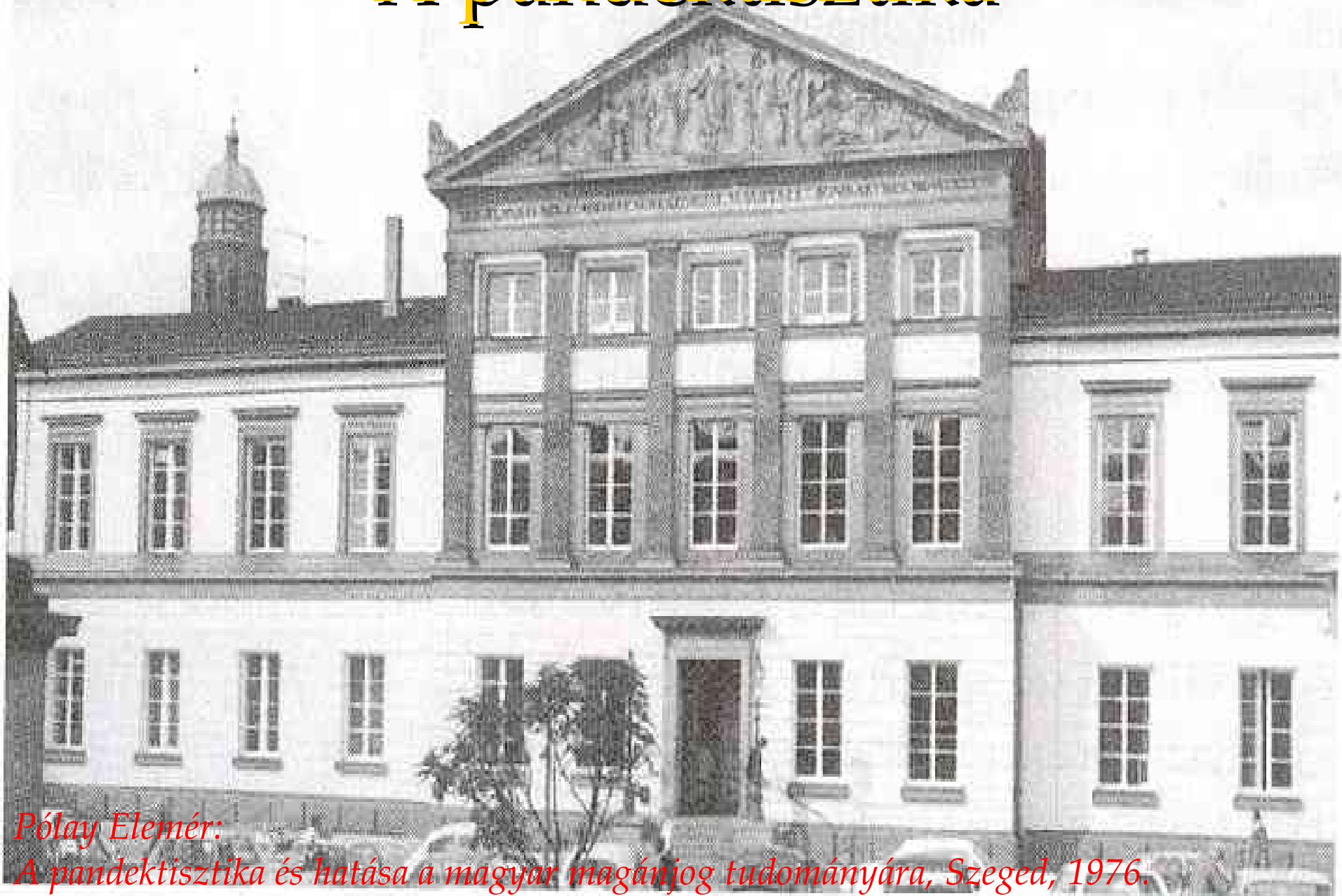

A pandektisztika

Pólay Elemér:

A pandektisztika és hatása a magyar magánjog tudományára, Szeged, 1976.

Usus modernus Pandectarum - természetjog

A természet jogi irányzat nem volt képes a német praktikusok által produkált *Usus modernus Pandectarum*ot a tudomány magasabb szintjére emelni.

Ennek két oka volt:

- d) az egyik az, hogy az *Usus modernus* tárgya egy bizonyos német-római magánjog volt, míg a természetjog jelentősége sokkal inkább politikai, közjogi jellegű volt, mintsem magánjogi;
- e) a másik ok abban rejlett, hogy a természet jogászok legalább olyan mértékben voltak filozófusok, mint amennyire jogászok, s így az általuk kimunkált természetjog sokkal inkább katedratudományt, tudósjogot (*Professorenrecht*) jelentett, mintsem jogászsíjogot (*Juristenrecht*), tehát sok tekintetben szakadékot teremtett az elmélet és gyakorlat között.

Ami hatást a gyakorlatban a magánjog fejlődésére nézve a természetjog jelentett, az úgyszólván kizárólag a civiljogi kodifikációk területén jelentkezett a porosz *Landrecht* (ALR), valamint az osztrák *Polgári Törvénykönyv* (ABGB) megalkotásával kapcsolatban

Usus modernus Pandectarum – természetjog (2)

Nem volt elképzelhetetlen, hogy a természetjog a római jog potenciális ellenfele legyen. Az összeütközés azonban két okból nem következett be:

- b) a német praktikusok jogtudománya, amely a *gemeines Rechts* magánjogtudománya volt, szintben nem mérkőzhetett a természet jogi elmélettel, hiszen általában a szűk praktikizmus hatotta át, s különben is a XVIII. század végén már túlélte magát, terméketlenné vált
- c) a természetjog viszont nem lehetett az *Usus modernus Pandectarum* ellenfele azért, mert az új természetjogi irányzat egyre fokozódó mértékben hajlott a pozitív római jog felé, márpedig a kamentalisták jogtudományának alapja is végső eredményben a római jog volt

Új tudományos irányzatnak kellett a német jogtudományban színre lépni, amely felvehette a versenyt a természet jogi irányzattal, s az új természetjogi irányzat elemeinek felhasználásával új kapukat nyithatott a magánjogtudomány fejlődésének.

az új pandektajog

Végeredményben a történeti jogi iskola volt az, amely alkalmasnak bizonyult arra, hogy a múlt örökségét felhasználva, de mégis új utakon, olyan tudományt alakítson ki, amely alkalmassá vált egy új pandektajog megteremtésére.

Ez az iskola számot vetett azzal, hogy a praktikusok jogtudománya, az *Usus modernus Pandectarum*:

- a) a pozitív jogot kritikai vizsgálat nélkül,
- b) látszatszerű egészé alkotta,
- c) elsősorban praktikus célok szolgálatában,
- d) s történelmietlen szemlélettel, elszakadva a *Corpus Iuristól*,
- e) az elődök tévedéseit kritikátlanul átvéve azokat újabbakkal szaporította, s ezzel végeredményben
- f) egy "holt anyagot" (todte Masse) teremtett.

az új pandektajog (2)

A történeti iskola tehát olyan jogtudományt kívánt alkotni, amelyet

- a történeti szemlélet jellemez,
- az eredeti jusztiniánuszi forrásokon alapszik, tehát megfelelő forráskritikával állítja fel tételeit,
- rendszeralkotás igényével lép fel, s jog elméletet alkot, s
- mindezt minden partikuláris színezet nélkül.

Gyökerei annyiból az *Usus modernus Pandectarum*hoz nyúlnak vissza, hogy a történeti jogi iskola munkássága - ha egy általános jogelméletet alakított is ki (pl. a jogkeletkezés elmélete) - mégis a magánjogra korlátozódott.

Sok vonatkozásban felhasználta a késői természetjog rendszerét, kategorizálását, fogalmi differenciálását.

Természetesen ez az irányzat nem függetleníthette magát a német múlttól sem, megfelelő történetkritikai szemlélettel figyelemmel volt a német jogfejlődés múltjára (a kommentátorok jogára, a német recepcióra, s az *Usus modernus Pandectarumra*).

a pandektajog korabeli fogalma

Savigny (1839) szerint a pandektajog = "*heutiges römisches Recht*" :

- a) római jog, amely így csak azokat a jogintézményeket öleli fel, amelyek római eredetűek, ha később bizonyos átalakuláson mentek is keresztül; ehhez képest a germán eredetű intézmények e római jogból ki vannak zárva;
- b) ez a római jog ún. mai római jog, ehhez képest tehát nem tartoznak anyagába a korábbi "németrómai jognak" azok az intézményei, amelyek a jusztiniánuszi jogban ismeretlenek, sem azok, amelyek ugyan a jusztiniánuszi jogban ismeretesek, de a német jogrendszerből eltűntek;
- c) ez a római jog csak magánjog, másképpen az a jog, amit a rómaiak *ius civile* névvel jelöltek, közelebbről az a jog, ami a késői köztársaság idején *iurisprudentia* néven a *iurisconsulti* ismereteinek. munkásságának tárgya volt, ki van rekesztve tehát belőle a közjog - ehhez képest a római „büntetőjog” csak részben tárgya a római jognak (ti. a *delictumok* szabályozása, a *crimeneké* a közjogba tartozik);
- d) a római jognak tárgya csupán az anyagi magánjog, mert az eljárásjog Németországban részben római alapokon indulva, egészen speciálisan fejlődött.

L. Arndts (1850): „Pandektajognak nevezzük a római magánjogot, tekintettel annak, mint közönséges jognak Németországban való érvényesülésére.”

B. Windscheid (1863): „Pandektajogon értjük a római eredetű közönséges német

a pandektisztika mai fogalmi elemei

- a) a XIX. század német-római magánjog tudománya, lényegében „a gemeines Recht doktrinája”;
- b) amely nevét a „Pandekta” elnevezésű tankönyvektől, elsősorban Puchta "Pandekten" c. művétől kapta;
- c) alapja a jusztiniánuszi kodifikáció, abból is elsősorban a római magánjogot legnagyobb mértékben tartalmazó Pandekták forráskritikai elemzésében található,
- d) aminek okszerű következménye a pandektisztika természet jogi irányzattal szemben álló jogpozitivizmusa;
- e) e jogtudomány a jusztiniánuszi anyag mellett a Pandekták jogának műveléséhez kapcsolódó korábbi elméleti és gyakorlati jogászai tevékenység maradandónak minősített hagyományait, valamint az új természet jogi irányzat rendszeralkotó és kategorizáló tevékenységét is értékesítette, ha a *Corpus Iurissal*, vagy a német polgári viszonyokkal azok ellentétben nem állottak - ez következett történeti szemléletéből;
- f) e tudomány kialakulása Savigny történeti jogi iskolájának a XIX. század elején történt színrelépésével veszi kezdetét, s fejlődésének folyamata a német BGB. életbelépésével zárul a századfordulón.

Wieacker: „a pandektatudomány már kezdettől fogva túlhatott a német nyelv és kultúrterületen” - expanzív jelleg!!

a pandektisztika gyökerei - jogi nézetek

a) Montesquieu a "*De l'esprit des loix*" (1748) c. művében a jogot a konkrét természeti és társadalmi viszonyok, valamint a korszellem, közelebbről a „*génie de la nation*” produktumaként kezeli - a XVIII. század második felében, elsősorban Göttingenben egy pragmatikus történet- és alkotmány tudomány, sőt magánjogtudományhoz vezet.

b) a természet jogi bölcsélet lényegében egy idő és tér feletti, mintegy „történelemellenes” jogrendszert alakított ki, s ez a szemlélet a humanizmus felé forduló és a jog történetiségét hangsúlyozó fent említett irányzat tükrében elavultnak mutatkozott; mégis egyrészt a természet jogi iskola módszere, valamint az észjogi kategóriák voltak azok, amelyeket a történeti iskola átvett, ill. amelyeket (pl. alanyi jog, jogügylet, valamint a magánjog rendszere) a természetjog által adott keretektől kibontakoztatott és logikai egészé fejlesztett;

c) az *Usus modernus* római forrásoktól való elszakadottsága, kritikátlansága, partikularizmusa, rendezetlensége folytán fejlődésképtelenné vált, kazuisztikája azonban a természet jogi irányzattal szemben feltétlenül bizonyos jogpozitivizmus felé mutatott éppúgy, mint a jog történeti jelenségváltásának feltárása;

a pandektisztika gyökerei - jogi nézetek (2)

- d) bár a természetjog éppúgy, mint az *Usus modernus* a XVIII. század végén mintegy holtpontra jut, figyelembe veendő azonban, hogy mindkettő végső eredményben a római jogon alapult, amennyiben az előbbi számára a legfontosabb forrás a római jog volt, az utóbbi pedig, ha el is szakadt nagyrészt a római jog forrásaitól, végső eredményben mégis arra volt visszavezethető;
- e) a jog történeti jellegének felismerése szükségképpen rávezet arra, hogy a jogfejlődés kezdetén az alapvető, sőt egyetlen jogforrás a szokásjog volt, amelyet Salvius Iulianus szerint a „*tacitus consensus populi*”, a „nép hallgatólagos egyetértése” hoz létre, tehát a jog eredetileg valóságos „népjog”, tehát a nép produkuma ;
- f) Hugo és Savigny a jogtudomány terén a francia humanistákat vallották elődjeiknek, s a történeti iskola filológiai programja „szerencsés újrafelvétele” volt Cujacius ill. az idősebb Gothofredus tevékenységének.

a pandektisztika fejlődéstörténete

- a) a *pandektisztika kibontakozása* (1803-1853), Savigny és Puchta kora
 - a történeti jogi iskola;
- b) a *pandektisztika differenciálódása* (1853-1900), amelyet
 - a dogmatikus (Windscheid és társai) és az
 - érdekkutató irányzat (Jhering) kettőssége jellemez;
- c) a *pandektisztika lehanyaglása* (1900-tól), amely mindkét, de főleg az első említett irányzat elsorvadását jelentette, anélkül azonban, hogy a pandektisztika konstrukciói a modern polgári jog tudományából teljesen eltűntek volna, hisz a pandektisztika ma is ható tényező a magánjog tudományában.

die historische Rechtsschule - a történeti jogi iskola

A pandektisztika kialakulása német történeti jogi iskola érdeme volt. Az iskola alapítójaként Gustav Hugot (1764-1844) kell tekinteni, aki természet jogi alapokon elindulva Kant tanítványaként annak kritika-szemléletével felvértezve jutott el egy történeti és filozófiai jogtudományhoz vezető útra.

romanista irány

az iskola valóságos megindítója azonban mégis **F. C. Savigny**, aki 1803-ban a birtokról írt művében új módszerrel mutatta be a *possessio* intézményét a maga történeti fejlődésében, s ezzel kezdte meg ez az iskola tulajdonképpeni működését

germanista irány

igen hamar jelentkezett az iskola keretében a differenciálódás a germanista irányzat **K. F. Eichhorn** (1781-1854) nevéhez fűződik, akinek 1808-ban megjelent "*Deutsche Rechts- und Staatsgeschichte*" c. munkája jelentette a történeti iskola kebelében a germanisztikai ágazat megindulását, ez a mű vetette meg a "*deutsches Privatrecht der Gegenwart*" alapját. Ez az ágazat egyelőre párhuzamosan, minden ellentmondás nélkül haladt együtt a romanisztikai ággal a szakítás később következett be

die historische Rechtsschule (2)

Az iskola romanisztikai ágán belül is két irány fedezhető fel

- ezek közül nagy jelentőséggel az élő joggal való kapcsolata folytán csak a Savigny által fémjelzett pandektisztika rendelkezett
- a mintegy ennek árnyékában meghúzódó mellékág, a római jogtörténet volt.

Utóbbi iránynak sokáig a pandektisztika szempontjából komoly jelentősége volt, hiszen Savigny a „*heutiges römisches Recht*” kimunkálásában mindig a jusztiniánuszi forrásokhoz tért vissza, s

a jogtörténeti kutatások nemcsak e források jobb megismeréséhez segítették őt, s a pandektistákat, hanem

felhívták a figyelmet a jusztiniánusz előtti római jogra, s ezzel a pandektisták látókörét kitágították.

kezdete: **Niebuhr** az 1816-ban a veronai káptalan könyvtárában feltalálta *Gaius Institutióinak* kéziratát tudományos vizsgálat alá vette, majd ezt követően az irányzat hívei egymás után tárták fel a Iustinianus előtti anyagot.

az irányzat szükségképpen mellékes szerepre volt ítélve, hiszen a történeti jogi iskola romanisztikai irányzatának főága a magánjog dogmatikáját kívánta kiépíteni.

a római jogtörténet csak a XIX. század derekán, **Theodor Mommsen** munkásságával vált el tulajdonképpen a pandektisztikától

Friedrich Carl von Savigny (1779-1861)

1. Korszakalkotó első alkotása (*Das Recht des Besitzes*, Giessen, 1803.) a jusztiniánuszi forrásokból kiindulva elemzi a „rómaiak birtokelméletét”, majd végigvezeti a középkoron át azoknak a nézeteknek fejlődését, amelyek a rómaiak birtokkonceptióját módosítva, ezt az intézményt továbbfejlesztették.

Végül eljut ahhoz a konstrukcióhoz, amelyet „Savigny birtokelméletének” nevezünk

2. „*Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*” (Heidelberg, 1814.) című vitairata a történeti jogi iskola, s a pandektisztika egész programját kibontakoztatja.

Savigny lényegében előtárja a történeti jogi iskolának a jogkeletkezéssel és a kodifikáció problémájával kapcsolatos egész elméletét.

A francia forradalom eszméi, s a *Code civil* megvalósult kodifikáció gondolata által ihletett Thibaut-féle kiáltványra adott válasz volt a munka.

Anton Friedrich Justus Thibaut (1772-1840)

heidelbergi professzor, a késői természet jogi iskola híve

provokatív munkája: „*Über die Nothwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts für Deutschland*” (Heidelberg, 1814) c. kiáltványszerű tanulmány

- egész Németország számára egységes törvénykönyvet kíván, amely nincs alávetve az egyes német kormányok önkényének
- a *gemeines Recht*, amely Németországban általában érvényesül - a német viszonyokhoz képest idejét múlt jusztiniánuszi jog, de lényegében ennek a szövege sem áll rendelkezésre
- ugyanakkor szubszidiárius jellegű jogként érvényesül Németországban a kánonjog és bizonyos területeken a *Code civil*
- ilyen körülmények között a német jogász nem igazodhat el a német jogban, ami teljes jogbizonytalanságot eredményez

általános jogelmélet - magánjog elmélet

A pandektisztika kibontakozásának periódusát jelentő liberálkapitalista korszakban, amelyet azonban a gazdasági-társadalmi viszonyok felemás volta folytán a feudalizmus sajátosságai is erőteljesen jellemeznek, Savigny és Puchta, mint a történeti jogi iskola tulajdonképpeni alapítói, kialakítanak

- egy *általános jogelméletet*, s emellett
 - a *magánjog elméletét*.
- Általános jogelméletük középpontját a *jog keletkezés elmélete* képezi, amely szerint az állam és jog éppúgy isteni rendelésből ered, mint a fölénk rendelt felsőség és az engedelmesség; *”ezt ember nem találhatta ki”* (Puchta).
- A jog azonban a nép életének egyik megnyilvánulása, amely a néppel, mint organummal együtt fejlődik, változik és azzal együtt hal el, úgyhogy a jog valóban ún. *népjog*, a „népszellem” terméke (Savigny).

Savigny jogkeletkezési elmélete

a jog „a néppel együtt keletkezik, azzal együtt fejlődik ki s végül akkor hal el, ha a nép a maga jellegét elveszti”;

a jog, éppúgy mint a nyelv, az erkölcs, az alkotmány, a nép szerves része, a nép erőinek megnyilvánulása, amely csak a külső szemlélő előtt jelenik meg önállóan. A valóságban össze van fonódva a nép életével, s azzal egységbe fűzi „a nép közös meggyőződése... amely a véletlen és önkényes keletkezés minden gondolatát kizárja”;

a népeknek van ifjú, érett és hanyatló kora:

- az ifjú kor fogalmakban szegény, de világos jogszemlélettel rendelkezik, viszont hiányzik a kodifikációhoz a nyelvi és logikai művészet.
- a népek érett korában a jog kifejezőmódja differenciálódik: kettős léte van, mert „egyrészt mint az egész népélet része... másrészt, mint külön tudomány a jogászok kezében” él! Miután a jog e korban külön tudomány a jogászrend kezében „törvénykönyvre nincs szükség”.
- a hanyatló korban már ismét nincsenek meg a feltételek a kodifikációra;

Savigny jogkeletkezési elmélete (2)

„minden jog azon a módon keletkezik, amit az uralkodó, nem egészen megfelelő nyelvhasználat szokásjogként jelöl, azaz, hogy a jog először az erkölcs és a néphit, majd a jurisprudentia útján jön létre, mindenütt azonban belső, csendesen ható erők, nem pedig a törvényhozó önkénye által”;

a törvényhozó munkája tehát nem állhat másban, mint abban, hogy „a meglevőt nem megváltoztatni kell, hanem megtartani, azt alaposan meg kell vizsgálni és helyesen kifejezésre juttatni”.

Savignynek a Beruf-ban kifejtett jogkeletkezési elmélete tehát az ún. *organikus elmélet*, amely szerint a jog, mint a nép egyik tulajdonsága azzal együtt keletkezik, fejlődik és hal el, éppúgy mint a szervezettel, az organummal együtt keletkeznek, fejlődnek és szűnnek meg annak megnyilvánulásai.

Ebbe a folyamatba önkényesen beavatkozni nem lehet, *a jogfejlődés útja tehát kizárólag szokásjogi.*

A törvényhozó egyetlen feladata csak az lehet, hogy a meglevő jogot konzerválja azáltal, hogy *azt érthetően és helyesen kifejezésre juttassa.*

Savigny jogkeletkezési elmélete (3)

1840-ben jelent meg „öregkori torzó-műként” Savignynak a *„System des heutigen römischen Rechts”* c. műve, amelynek további kötetei (I-VII). Berlin, 1840-1849) 1849-ig folytatólagosan tétettek közzé.

Jogkeletkezési elmélete szempontjából az első kötet a leglényegesebb. A *Beruf*-ban körvonalazott teóriájával szemben itt két irányban lép tovább Savigny:

- egyrészt itt már kifejezetten használja a „népszellem” (*Volksgeist*) kifejezést, s annak jogképző erejéről szól, miért is a pozitív jogot - miután azt „a nép közös tudata hozza létre” más szóval „*népjognak*” lehet nevezni,
- másrésztől módosítja a törvényhozás feladatáról szóló álláspontját, amennyiben itt már kifejezésre juttatja, hogy nemcsak az élő szokásjog konzerválása lehet annak feladata, de a jog továbbképzése is, s így a törvényhozás, mint a jog képzés szerve, maga is jogforrásnak tekintendő

Savigny jogkeletkezési elmélete (4)

Savigny kodifikációellenességét lényegében három körülményre lehet visszavezetni:

- a francia forradalommal való szembenállására, amely forradalom a rendi állam maradványait német viszonyok közt is elseperte volna;
- a forradalomellenességből fakadó nacionalizmusára, amely azonban össznémet nacionalizmus volt, mert a napóleoni hódítást nemcsak az elnyomásban, de a német szétagoltság konzerválásában látta;
- s végül abban a szemléletben, hogy megfelelő jogtudomány nélkül kodifikáció nem valósítható meg.

Puchta jogkeletkezési elmélete

Savigny elméletét G. F. *Puchta* (1798-1846) müncheni, marburgi, lipcsei, majd 1842-től berlini jogászprofesszor, a Savigny-tanítvány, 1842-től a berlini tanszéken Savigny utódja fejlesztette tovább „*Das Gewohnheitsrecht*” (Erlangen, 1. kötet, 1828. - II. kötet, 1837.) c. művében.

Lényegében Savigny két tételéből kiindulva (1. a szokásjog a jogfejlődés normális formája, 2. a népek érett korában a jog nemcsak a népeletben, hanem tudomány formájában a jogászrend kezében is realizálódik) megállapítja, hogy a népeknek van egy ún. öntudatlansági korszaka (*Unschuldperiode*) s egy sokrétűségi periódusa (*Mannigfaltigkeitseriode*), amely végül egy felsőbbrendű valami, a tudományosság (*Wissenschaftlichkeit*) felé mutat.

E legutóbbi korszak Puchta szerint a jelen, s e korszakban csak a tudományosan képzett jogász, mint „a nép szerve” lehet alkalmas a jogfejlesztésre. Így lett Savigny organikus elméletéből a jogfejlesztés jogászi monopóliumának elmélete Puchtánál

Puchta magánjog elmélete

1838-ban jelenik meg *Puchta: "Pandekten"* (Lipcse 1838.) című nagy jelentőségű műve.

Lényegében e művében teremti meg Puchta a *fogalmak hierarchiáját*:

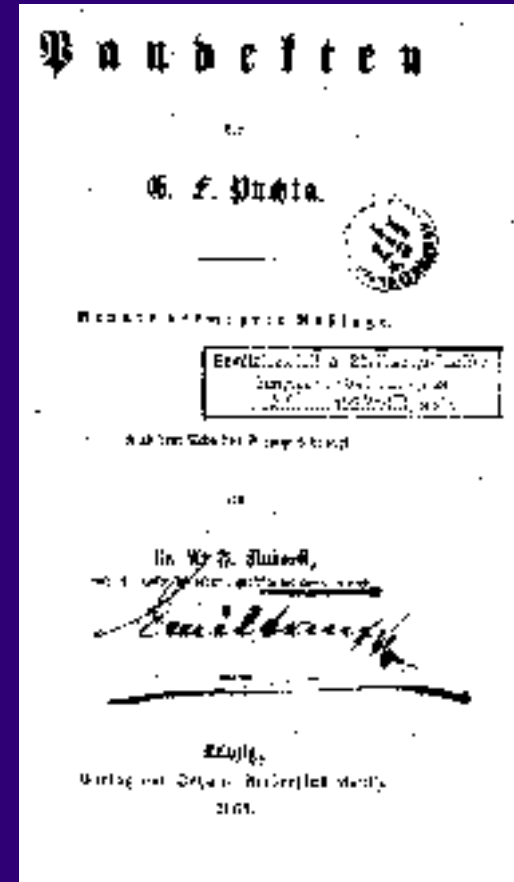
Minden fogalom és annak minden alkatrésze, amelynek a fogalom megteremtésében valamilyen szerep jutott, egy ún. fogalompiramisban (*Begriffspiramide*) felfelé egészen a jog fogalmáig, lefelé pedig az egyes alanyi jogokig rendre követhető.

A jogszabály törvényességét kizárólag az szabja meg, hogy rendszertanilag helyes-e, a logikán és ésszerűsége alapszik-e.

A jogalkotás Puchta nézete szerint nem más, mint a fogalomból való levezetés.

E fogalompiramissal kapcsolatos, és ebből folyik Puchtának „a jogrendszer logikailag zárt egységére” vonatkozó nézete: A jogrendszerben levő *ellentmondások csak látszólagosak*, s helyes interpretáció

kiküszöböli azokat

Puchta magánjog elmélete (2)

Puchta *Pandekten*-jében jelenik meg kiteljesedve először az ún. *pandektarendszer*, amely a természet jogi iskola spekulatív kategóriáinak felhasználásával alakult ki.

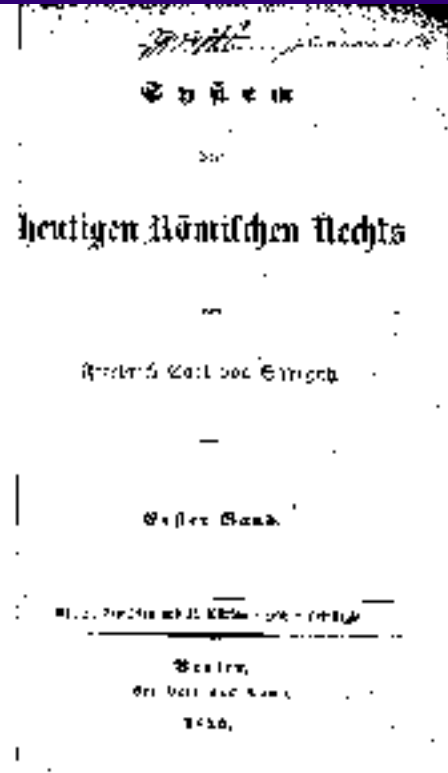
A mű

- a) *általános részzel* kezdődik (jogi normák, jogviszonyok, az előbbiek alkalmazása az utóbbiakra, a személyiség joga és a birtok), s
- b) jogok a dolgokon,
- c) jogok a cselekményeken (*obligatio*),
- d) jogok a személyeken (családjog) és
- e) az öröklési jog alkotják a mű ún. *különös részét*.

A pandektarendszeren belül az általános rész nyerte legnagyobb jelentőséget, hiszen ennek kereteiben alakították ki a pandektisták a maguk magánjogelméletének legnagyobb és legalapvetőbb részét (alanyi jogok tana, jogszabály tan, jogügylettan, jogi személy tana stb.).

Savigny magánjog elmélete

Savigny *System*-ének további kötetei lényegében a német pandektatudomány általános részének nagyszabású kidolgozását adják.

Kiindulási pontja a „jogviszony” (*Rechtsverhältniss*), s ebből vezeti le az *alanyi jog* fogalmát, amelyen „*az a terület értendő, amelyen az egyén akarata uralkodik és pedig mindnyájunk egyetértésével találkozoa. Ezt a hatalmat nevezzük a személy jogának.*”

- a mű 2. kötete a személyekről, mint a jogviszonyok hordozóiról,
- a 3-4. a jogviszonyok keletkezéséről és megszűnéséről,
- az 5-7. a jogok megsértéséről,
- a 8. a jogszabályok uralmáról a jogviszonyokon beszél (e kötetben már partikuláris joggal is foglalkozik)

Savigny még négy részt (nevezhetjük különös résznek) tervezett: a dologi, kötelmi, családi és öröklési jogot.

Az egész terv megvalósítását miniszteri funkciója, majd halála akadályozta meg, a *„Das Obligationenrecht, als Theil des heutigen Römischen Rechts”*. I-II.

(Berlin, 1851-1853) azonban mégis elkészült.

a történeti iskola magánjog elmélete

A magánjogelmélet kiindulópontja Puchtánál maga a "jog", míg Savignynál az „organikus jogviszony”, amelyet Puchta utóbb sem vesz át, s ez a pandektisztikát sok vonatkozásban eltávolította a társadalmi valóságtól.

Az *alanyi* és *tárgyi jog* meghatározásánál kiindulópontjuk - elsősorban: Savignyé - az *individuális akaraturalom*, jogosultság, amely a jogviszony tartalmát képezi.

- A jogviszony viszont mindig *emberek közti viszony*. Az alanyi jog, a jogosultság kereteit a jogszabály szabja meg, a tárgyi jog.
- A jogszabályok összessége, amelyek egyazon életviszonyra vonatkoznak a jogintézményt alkotják; a jogintézményekből épül fel az egész *jogrendszer*.
(Miután a kiindulópont az "organikus léttel" bíró jogviszony, amelyben elhelyezkedő alanyi jogokat a jogszabályok határozzák meg, a jogszabályoknak, az azokat összefogó jogintézményeknek és azok összességének, a jogrendszernek is "organikus léte" van.)
- A jogviszonyok, ill. az ennek keretében elhelyezkedő jogosultságok keletkezését, változását és megszűnését ún. jogi tények idézik elő. E jogi tények általában lehetnek: jogügyletek és egyéb körülmények (*delictumok*, időmúlás, események).
- A *jogügylet* jogi hatás előidézésére irányuló akarathatározás, amelynek lényege az egyéni akarat, amelynek összhangban kell lenni annak kinyilvánításával.
- A jogviszony legfőbb alkateleme annak alanya, amely lehet *természetes* és *jogi személy*. Az utóbbi azonban valójában nem személy, csak a római jogforrásokra támaszkodó

a germanisztika

A történeti jogi iskola úgyszólván egy időben (1803, ill. 1808) kezdi meg a *romanisztikai* és *germanisztikai* ág kialakítását.

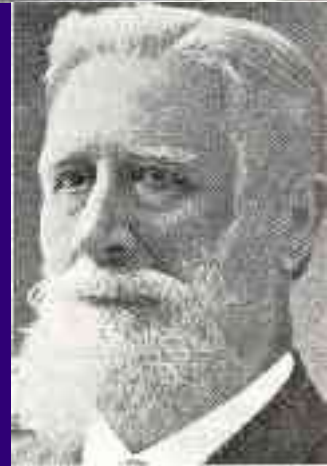
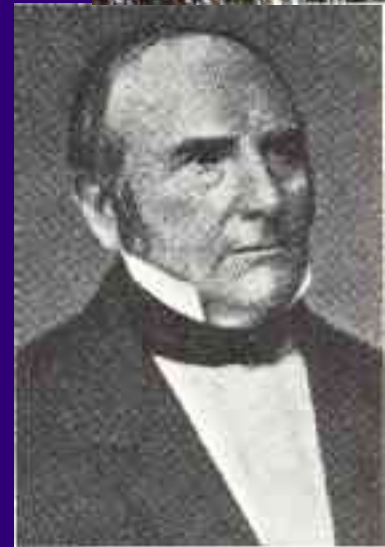
A romanisztika hatalmas ívelése azonban a fejletlen testvérré sem maradhatott hatás nélkül, mert

- a) kialakult az igény a „*deutsches Privatrecht der Gegenwart*” megteremtésére a „*heutiges römisches Recht*” mintájára,
- b) hatással volt továbbá a német magánjog rendszerére a romanisták által kialakított *pandektarendszer*, s végül
- c) Puchta hatása alatt e magánjogrendszer fejlődése is az absztrakt dogmatika és a zárt tudományos rendszer irányában haladt.

Az ellentétek a két irányzat között a század derekán éleződnek csak ki, amikor is a kielii jogászok, élükön *Georg Beselerrel* (1809-1888), szakítva Savignyék kantianizmusával.

Alapvetően szemben álltak Savigny és követőivel

- a) elsősorban abban a tekintetben, hogy a jogtudomány kialakításában annak jogbölcseleti, politikai és szociális feladataira is figyelemmel kívántak lenni,
- b) másodsorban abban, hogy szakítani óhajtottak a római múlttal és a jelen társadalmi valóságához kívántak alkalmazkodni, s
- c) végül német polgári törvénykönyv létrehozását követelték.

a pandektisztika differenciálódása

A germanisztikával szembekerült, s a római jogtörténettől elszakadt pandektisztika a XIX. század ötvenes éveinek elejétől kezdve már a kibontakozni kezdő monopolkapitalizmus korszakának magánjogtudománya lett.

A század utolsó két évtizedére a pandektisztika a német polgári jogi kodifikációt előkészítő magánjogtudománnyá vált.

E magánjogtudomány két irányban haladt:

- az egyik a dogmatikus irányzat, amely Savigny, de még inkább Puchta dogmatikus nyomain haladt tovább, s a kodifikáció előkészítésével fejezte be feladatát, míg a másik
- az érdekkutató irányzat, amely Jhering fellépésével vette kezdetét, de amely lényegében az ő szerepével végződött is Németországban.

a dogmatikus irányzat

Karl Ludwig *Arndts* (1822-1880) "*Lehrbuch der Pandecten*" (München, 1852.) c. pandekta-tankönyve, amelynek ajánlása Savigny feltétlen tiszteletét tükrözi.

Munkássága két irányban mégis előremutató volt:

- a) bár pandektatankönyve nagyban és egészben Puchta Pandektáinak alapján készült, annak fogalmi gondolkodásmódjától sok vonatkozásban mégis eltért, amennyiben a gyakorlati élet számára nagyszámú koncessziót tett a Puchta-féle élettől elszakadt fogalompiramissal szemben ;
- b) másrészt talán ő az első pandektista között, aki a történeti jogi iskolának a század közepétől kezdve idejétmúlt „népszellem-elméletéről”, „organikus-elméletéről”, a „jogászi monopóliumáról”, s a szokásjog feltétlen primátusáról nem szól, hanem figyelmét már egy leendő egységes kodifikáció felé fordítja.

Pandektatankönyvének nagy gyakorlati használhatóságát bizonyítja, hogy az 1852-től kezdődőleg 14 kiadást ért meg.

a dogmatikus irányzat (2)

A pandektisztika dogmatikus ágának döntő jelentőségű produktuma a jogi személyek elmélete szempontjából *Alois v. Brinz* (1820-1887) ún. célvagyon teóriája, amely a jogi személyek elméletének fejlődésében felváltja a Savigny-Puchta-féle fikciós elméletet.

Ez elmélet kifejtésre először Brinz *„Lehrbuch der Pandekten“* (Erlangen, 1857-1871) c. művében. Az író *„a zseniális eredetiség, a konstruktív képzelet és az átűtő értelem“* jellemzi.

Utolsó kiemelkedő képviselője *Heinrich Dernburg* (1829-1907), aki a pandektisztika dogmatikájában az elmélet és gyakorlat között jelentkező szakadékot felmérni igyekezett, s a pandektista módszert a Porosz Landrecht-re is alkalmazni próbálta, jóllehet a történeti iskola hívei ezt a feladatot kizárólag a gyakorlati jogászoknak engedték át.

Nagy műve a háromkötetes *„Pandekten“* (Berlin, 1884 - 1887), amely részben még a történeti iskola savignyanus talaján áll, de tárgyilagosan méri le annak tudományos jelentőségét, több vonatkozásban már szembehelyezkedik a Savigny-féle általános jogkeletkezési és magánjogelmélettel.

Windscheid

Az irányzat legkimagaslóbb alakja *Bernhard Windscheid* volt (1817-1892), aki 1847-től mint baseli, greifswaldi, 1858-tól müncheni, 1871-től heidelbergi és 1875-től leipzig-i professzorként működött.

Jelentős művei

- a feltétel tanával, s ennek keretén belül a *clausula rebus sic stantibus* pandektisztikai jelentőségével,
- az igény fogalmának a római *actio* fogalmából való levezetésével,
- a germanistáknak a romanisták, azaz a pandektisztika ellen intézett támadásainak elhárításával, s
- Savigny alakjával foglalkoznak.

Legnagyobb jelentőségű munkája a "*Lehrbuch des Pandektenrechts*" (I-III. Düsseldorf, 1862.) volt, amely ezt követőleg még 7 kiadást ért meg a szerző személyes átdolgozásában.

E mű a német „*heutiges römisches Recht*” nagyszabású foglalata, a német-római magánjognak alapvető kommentárja volt, amelyet jelentőségében *Accursius Glossa ordinaria*ájához lehet hasonlítani.

Windscheid (2)

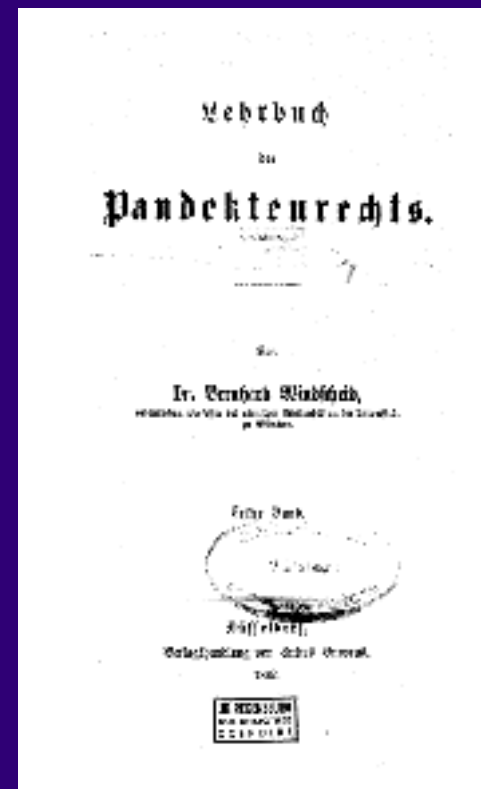
Ez a mű tette érdekessé arra, hogy meghívást kapjon a német polgári törvénykönyv kodifikációs bizottságába, minek következtében az Első Bizottságnak 1880-1883 között tagja volt, bár a kódex végsőmegformálásában már nem vehetett részt.

Windscheid nagy műve, amely egy egységes polgári törvénykönyv híján

a bíróságok részére „a Nagy Kommentár”,

a joghallgatók részére pedig „a Tankönyv” volt,

alkonceptiójában már bizonyos mértékben elszakadt Savigny és Puchta jogkeletkezési elméletétől, mert a megalkotandó kódex felé mutat. Ugyanakkor azonban megmarad a kanti jogbölcseletből levezetett „akaratelmélet” területén és nem vette figyelembe a szociális kérdéseket, amelyek pedig ekkor már erőteljesebben jelentkeztek, mint Savigny idején.

a dogmatikus irányzat (3)

A dogmatikus irányzat tudományos módszere a Puchta által megalapozott, s Savigny által is részben alkalmazott *Begriffsjurisprudenz*, amely a jogi normákat kizárólag a jogtudomány rendszeréből, a fogalmakból és tantételekből vezette le, tekintet nélkül a szociális, vallási, s egyéb körülményekre.

A *Begriffsjurisprudenz* tükrében a jogrendszer a jogszabályok és az azokból felépülő intézmények olyan „zárt rendszere, amely független a társadalmi valóságtól és az intézmények és jogszabályok által rendezett életviszonyoktól”.

Nem kétséges ugyan, hogy a jogrendszer „zárt logikai egységének” axiómája Windscheidnél és Dernburgnál bizonyos mértékben lazult, de lényegében ők is ezen az elvi alapon állottak.

Ilyen módon a *Begriffsjurisprudenz*, mely egyrészt a fogalmak szabatos meghatározásával, szigorú formál-logikájával az *Usus modernus* zavaros anyagához viszonyítva rendet teremtett a jogtudományban, másrésztől a valóság talajától bizonyos mértékben elszakadt, lett forrása hosszú időn át úgyszólván valamennyi a pandektisztika ellen irányuló és kétségkívül megalapozott támadásnak.

Jhering

- A pandektisztika dogmatikus iskolájának, mint az ötvenes-hatvanas évek egyedüli pandektista irányzatának éles kritikája, s az új pandektista irányzat kialakítása *Rudolf Jhering* (1818-1892) személyéhez fűződik.
- Jhering a dogmatikus irányzat egyeduralmát ugyan megdönteni nem tudta, hiszen a BGB lényegében abból táplálkozott, a pandektisztikához való jheringi hozzáállás azonban alapvetőleg más, s a kor követelményeihez jobban alkalmazkodó.

Jhering (2)

Jhering első művei a régebbi, a Savigny és Puchta által fémjelzett történeti jogi iskola szellemében íródtak a negyvenes években.

Mindezen munkáiban szigorúan tartja magát Jhering a savignyánus iskola által megkívánt forráskritikához, ami kitűnik abból is, hogy Puchta Jhering e műveinek mondanivalójával teljesen egyetértett. Azonban már e tanulmányaiban megjelenik Jheringnél a kételkedés szelleme a savignyánus történeti jogi iskola "egyedül üdvözítő" voltában.

- 1852-1865 években Leipzigben jelenik meg első hatalmas műve: „*Der Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*”, amelynek első kötetei a régi történeti jogi iskola irányát még bizonyos mértékben ideálnak tekintik, s természettörténeti módszerrel (naturhistorische Methode) íródtak. Igen jelentős azonban e mű abból a szempontból, hogy itt alkotja meg Jhering először az alanyi jog újszerű fogalmát és jogi személy elméletét.
- 1860 és 1866 közt jelenik meg „*Vertrauliche Briefe über die heutige Jurisprudenz*” c. tanulmánykötete, amelyben először lép fel határozottan a korábban általa is követett „*Konstruktionsjurisprudenz*”, tehát a Savigny-Puchta-féle jogtudomány ellen.

Jhering (3)

- 1869-ben publikálja „*Über den Grund des Besitzschutzes*” c. művét, melyben először történik támadás Savigny „*animus domini*”-jének létjogosultsága és determináló szerepe ellen.
- 1872-ben jelenik meg „*Der Kampf ums Recht*” c. értekezése, ahol megállapítja, hogy a jog eszköz a hatalom- és érdekérvényesítésre.
- 1877-1884 között publikált kétkötetes „*Der Zweck im Recht*” c. művének mottója: „*Der Zweck ist der Schöpfer des ganzen Rechts*”, s emellett ugyane munkájában hívja fel a jogtudomány figyelmét a „*forgalmi biztonság*” szempontjaira, ami egyik determináló tényezője a jheringiánus pandektisztikában a dogmatikus irányzat akarat-centrikus szemléletével szemben érvényesülő objektíválódásnak.

Jhering (4)

- 1880-ban jelennek meg Jhering rendkívül szellemes, szatirikus tanulmányai "*Plaudereien eines Romanisten*" címmel Bécsben; e tanulmányok egyikében, a "*Reich und Arm im römischen Zivilprozess*"-ben rámutat arra, hogy Rómában a jog a gazdagot milyen sokoldalúan védte a szegénnyel szemben, ill. az utóbbi helyzetét a polgári perben szinte reménytelenné tette. E cikk félreérthetetlen jele annak, hogy Jhering felismerte saját korának társadalmi igazságtalanságait, ha azokat római keretekben mutatta is be.
- 1884-ben tette közzé "*Im Begriffshimmel*" c. tanulmányát "*Scherz und Ernst in der Jurisprudenz*" (Leipzig, 1884.) c. tanulmánykötetében. A tanulmány a Puchta-féle *Begriffsjurisprudenz* szatírája, s egyben kíméletlen támadás a dogmatikus irányzatban uralkodó fogalomelemző módszer ellen.

Jhering általános jog(keletkezési) elmélete

alapjaiban eltér a savignyánusokétól, mind a korai, mind a dogmatikus irányzatétól

- Kiindulásában elveti azt a nézetet, mely a szokásjogot és a törvényt alapjában véve azonos szintre állítja, akár az előbbi, akár az utóbbi primátusát hirdeti is. A „szokást” nézete szerint nem lehet a „jog” szóval összekötni, szokásjognak nevezni.
- Amilyen mértékben törekszik egy nép a törvényességre, oly mértékben igyekszik magát az individuális, esetleges jogi döntésektől függetlenné tenni, ez pedig csak úgy érhető el, ha a szubjektivitás szférájából az objektivitás szférájába lép át. „Az eszköz pedig ehhez a törvény”, s így *”a jog egyetlen forrása az állam”*.
- Jhering tehát egyrészt szembekerül a „*Volksgeisttheorie*”-val, másrészt az objektiválásra törekszik, amely elveti a bizonytalan, s így a forgalmi biztonság követelményeinek egyre kevésbé megfelelő szokásjogot, kétséget támasztva annak jogi volta iránt is, s egyedül a törvényt tartja megfelelő jogkeletkeztető formának.
- Ennek felel meg az a megállapítása is, hogy Németország régen megérett egy polgári törvénykönyvre.

Jhering általános jog(keletkezési) elmélete (2)

- Jhering volt az első a pandektisták közül, aki a jogot érdemben a társadalmi valósággal kapcsolja össze, s a jog mibenlétét új filozófiai alapon igyekszik meghatározni.
- Elvetve a „*Volksgeist*”, mint alapvető jogképző tényező szerepét, rámutat arra, hogy ha a jog a társadalmi valóságból ered, azzal okozati kapcsolatban áll, úgy feltétlenül emberi célok szabják meg annak létrejöttét, s a cél indokolja annak létét.
- Így jut el a jelszóhoz, hogy „*a cél az egész jogrendszer megteremtője*”, s minden jogszabály a szembenálló érdekek állandó harcának ideiglenes eredménye.
- A jogot teremtő erőtől jut el a jog funkciójához is, amely szerinte abban áll, hogy a jog eszköz legyen a hatalom- és érdekérvényesítéshez, hiszen „*a jog maga is hatalom*” „*az államban érvényesülő kényszerszabályok összessége*”.
- Németországnak egységes polgári törvénykönyvre van szüksége a monopolkapitalizmus által megkövetelt és az uralkodó osztály gazdasági érdekeit szolgáló forgalmi biztonság megteremtése

Jhering magánjogelmélete

- *Magánjogelméletének* kiindulópontja, hogy a *történeti római jogban* a „jogot” kell keresni, az emberiség e kultúrkincséből, amely történeti tradíciókkal terhelt, a maradandót, az időtállót, a közöset kell kiemelni, a legkitűnőbb formulának bizonyult arra, hogy e történeti alkotásból kiemelje azokat a jogi formákat, amelyekre kora uralkodó osztályának szüksége volt.
- *Magánjogelméletének részkérdéseit* illetően Jhering a pandektisztika eddigi szubjektív, akarat-centrikus, az akarat fogalmát szinte misztifikáló tendenciáival szemben minden vonatkozásban objektíváló tevékenységet folytat.
- Ez felel meg ui. a forgalmi biztonságnak. Ennek szolgálatában szakít az alanyi jogot "*Willensmacht, Willensherrschaft*"-nak felfogó eddigi pandektista nézetekkel, rámutatva arra, hogy
 - az akarat sem nem célja, sem nem mozgató ereje a jogoknak,
 - az alanyi jog nem más, mint „jogilag védett érdek”, a jogviszony pedig mindig hatalmi viszony, s annak variánsait az adott hatalom minősége szabja meg.

Interessenjurisprudenz

Jhering korához képest nagyszerűen előremutató életműve az általa alapított irányzatnak zseniális torzójaként annak "*caput et finis*"-e maradt, s az ún. *Interessenjurisprudenz*, amely az ő életművére támaszkodva alakult ki, s a német magánjogtudomány *tübingeni iskolájának* produktuma, már túlterjed a pandektisztikán.

Az egységes német polgári törvénykönyv, a BGB 1900 január elsején történt életbeléptetésével a pandektisztika, mint a XIX. század német-római magánjogtudománya elvesztette létjogosultságát akkor is, ha a BGB lényegében a pandektisztika, mint magánjogtudomány produktumának tekinthető, ún. tételekbe foglalt pandektatankönyv. A törvénymű megalkotására döntően a dogmatikus irányzat hatott, amely Windscheid pandektatankönyvén keresztül sok vonatkozásban megszabta a BGB arculatát, s nem a jheringi pandektisztika.